

Шевченко О.І Лекція

ЖАНРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Уявлення про роль мови у публіцистиці змінювалися на протязі історії. Півтори тисячі років тому Аристотель і Платон підкреслювали нерозривний зв'язок політики, етики і риторики. З ростом демократизації суспільства, зростала і значущість *ціннісно-цільового* складника у публіцистичному дискурсі.

Поняття “публіцистичний текст” відображено в лексикографічних джерелах як словесний продукт, що висвітлює суспільне життя (*лат. publicus: суспільний; англ. publicist: журналіст, котрий пише про політику і суспільні справи*). Зокрема, публіцистику визначають як різновид літератури, що “висвітлює, узагальнює, оцінює актуальні проблеми сучасності у періодиці або в окремих виданнях... для впливу на широке коло реципієнтів, яких можуть залучати до діалогу про актуальні питання сучасності... Задля цього факти вводять у потрібний причинно-наслідковий контекст” .

Саме з огляду на останню тезу щодо властивої публіцистичному тексту наявності *причинно-наслідкового* контексту, публіцистичні тексти можна кваліфікувати як такі, що потребують розгляду крізь призму цілеспрямованості. Для публіцистики характерним є *аргументований виклад ціннісно-цільового (телеологічного) підґрунтя* висвітлених у тексті фактів реальності.

Досить умовно з огляду на багатогранність суспільної проблематики жанрове розмаїття публіцистичних текстів поділяють на:

- соціальний, політико-ідеологічний, морально-етичний, аналітичний жанр публіцистики.

- публіцистичні тексти, лінгвістична специфіка котрих позначена такою характеристикою як *синкретизм* – невіддільною єдністю використання наукових, раціонально-понятійних, так і художніх, емоційно-аксіологічних образних засобів.

Публіцистика представлена також матеріалами, що розглядаються у межах “політичної лінгвістики”, як політико-ідеологічному типу публіцистики.

Визначенню особливостей семантики, прагматики, семіотики, архітектоники публіцистичного дискурсу з точки зору його утворення і сприйняття приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні лінгвісти.

Зокрема, публіцистичний текст розглядали з точки зору:

- його жанрової специфіки;
- структури;
- методології аналізу;
- прагматичних особливостей;
 - дискурсивної специфіки публіцистики;
 - лексико-семантичних та граматичних властивостей;
 - семіотичних характеристик,
 - стилістичних аспектів.

Публіцистичний дискурс є особливо чутливим до ціннісно-цільових, особистісних маніпулятивних факторів, які розглядаються в рамках антропоцентричного підходу в лінгвістиці. Для нього є властивим широке використання лексики з чітко вираженим ідеологізованим семантичним навантаженням. Зокрема, семантична структура лексики англомовного публіцистичного дискурсу відрізняється: рухомістю, суб’єктивованістю, чутливістю до політичних переконань, того, хто говорить, чутливістю до суспільно-політичних змін. Морально-етична сторона комунікації, у центрі якої була б його ціннісно-цільова налаштованість, зазвичай виступає як супровідна або периферійна. Саме той телеологічний за сутністю аспект, котрий є перешкодою на шляху до цинічного (*post-truth*) нехтування нормами моралі і використання принципу “мета виправдовує засоби її досягнення”.

Відтак, у лексиконі публіцистики в онтогенезі закладений потенціал неоднозначного сприйняття і тлумачення. Найрельєфніше виявляється у публіцистичному дискурсі розбіжність суб’єктивного сприйняття текстуально

відображених фактів реальності автором текста і адресатом відповідно до особистого ідеального образу дійсності і власних переконань.

Публіцистичний текст є “дискурсивним” за своєю природою, оскільки він передбачає інтерактивність з реальною дійсністю, автором, адресатом, інтертекстом. Це зумовлює семантичний динамізм, упередженість, рухливість і суб’єктивованість семантичного навантаження лексики публіцистичного дискурсу.

Для відображення новітніх тенденцій у сучасному англomовному публіцистичному дискурсі введено термін “політична телеологія” (*political teleology*). Спрямованість телеології на досягнення найвищих ідеалів із застосуванням способів, котрі відповідають універсальним законам моралі та етики, відрізняє її від егоцентричного за своєю природою прагматизму.

Мовознавці відчують нагальну потребу заповнити небезпечний морально-етичний вакуум, виступаючи проти егоцентричного розуміння цілепокладання у публіцистичному дискурсі і пропонуючи “*онтологічний поворот*” до базових універсальних вищих цінностей, що і здобуло віддзеркалення в окремих наукових працях.

У пошуках істини і смислу у публіцистичному дискурсі значущість також здобувають аспекти буття, які здебільшого належать до царини інтуїтивного пізнання і базуються на глибинних шарах свідомості, поряд з її ірраціональними (чуттєвими) складниками, котрі здатні осягнути неявно виражені, нечіткі, розмиті вияви динамічної дійсності.

Публіцистичний дискурс має універсальні риси з точки зору структурно-семантичної організації і прагматичної інтенції (комунікативного завдання), для нього характерна наявність універсальних дискурсивних категорій та принципів організації.

В публіцистичному дискурсі для обґрунтування своєї позиції автор висловлювання або повідомлення відбирає не тільки лексичні засоби, виходячи зі свого ментального лексикона і з урахуванням морфологічної та семантичної мотивації їх значення, але й граматичні та екстралінгвістичні засоби (зокрема

невербальні та ситуативні) в залежності від їх потенційних реалізацій у публіцистичному дискурсі. Семантичний потенціал лексичних одиниць спирається, у кінцевому рахунку, не тільки на їх статус у мовній системі, але і на глибинні, когнітивні категорії.

Публіцистичний дискурс являє собою комунікативну діяльність в єдності вербального, невербального і екстралінгвістичного, інтенційного, мотиваційного чинників. Суспільно-політична лексика є особливо чутливою до зазначених факторів, які розглядаються в рамках антропології. Публіцистичний дискурс характеризується широким використанням лексики з чітко вираженим ідеологізованим семантичним навантаженням. Умовно зазначені лексичні одиниці можна назвати суспільно-політичними термінами. Семантична структура суспільно-політичного терміну відрізняється динамічністю, суб'єктивністю семантики, чутливістю до політичних переконань, того, хто говорить, до суспільно-політичних змін, та провокуючою спірністю значення. В суспільно-політичній термінології, яка позначає абстрактні поняття, в онтогенезі закладена можливість неоднозначного тлумачення. Перш за все виявляється розбіжність суб'єктивного сприйняття концептуального значення, що обумовлено вищезгаданими факторами.

У публіцистичному дискурсі позитивна і негативна оцінка реалізується, як правило, через стереотипи “ГАРНИЙ: НАШ” і “ПОГАННИЙ: ЧУЖИЙ”. Крім того, паралельно реалізуються обумовлені індивідуальністю адресата асоціативні значення – тобто конотативні компоненти значення оцінювального, емоційного, прагматичного, стилістичного плану. Якщо уявити семантичну структуру суспільно-політичного терміну з широкою семантикою у вигляді гіпотетичного ланцюжка логічних операцій, які виконуються в контексті політичного дискурсу в напрямку від загального поняття до конкретного, то можна прийти до висновку, що перший етап актуалізації конотативного значення суспільно-політичного терміну відбувається по лінії суб'єктивно-оцінювальної опозиції в рамках універсальних концептів у вигляді етичних термінів і логічних операторів “добро” – “зло”, “добре” – “погано” в залежності від позитивного, або негативного

сприйняття конкретного суспільно-політичного явища. Наступні ланки ланцюжка логічних операцій являють собою конкретизацію векторів опозиції позитивного, або негативного сприйняття певного поняття, як правило, по лінії експлікації причин відповідного відношення до явища, про яке іде мова.

Деякі часто вживані в політичній риторичі лексичні одиниці – окремі “лозунгові слова”, сталі вирази, цитовані крилаті вирази в формі речень, або навіть декількох речень, виявляють високу ідеологічну чутливість. Їм притаманна символічність і неоднозначність, яка провокує боротьбу за їх правильне вживання. Нерідко в процесі використання вони набувають статусу штампів з новим змістом, який або частково, або докорінно відрізняється від того, який вони мали спочатку.

Наприклад, дуже поширений в політичній риторичі термін “ a new deal ” (новий курс) був введений в політичний лексикон Ф.Д.Рузвельтом багато в чому несвідомо, випадково. Інший широко відомий термін “особливі відносини” (“special relationship”) в дійсності є евфемізмом і особливого поширення набув як словосполучення, що позначає особливі відносини між США та Великою Британією. Але воно має таке розмаїття відтінків значень, що самі англійці стверджують - ще з часів Георга III це словосполучення мало велику кількість значень, в нашу добу воно може позначати все, що завгодно, в залежності від того, хто, де і коли його вживає. Одне із сучасних значень цього словосполучення позначає певного типу фінансову залежність однієї країни від іншої, як, наприклад, Великої Британії від США, які в повоєнні роки надали Великій Британії позичку в декілька мільярдів доларів, і яку британці ще не спромоглися сплатити.

Саме значення політичного штампу той, хто говорить, і адресат, можуть розуміти по-різному залежно від політичних переконань, культурного та освітнього рівня, національно зумовленого світогляду та багатьох інших факторів, навіть територіальних. Політичний штамп здобуває варіативне смислове навантаження в залежності від того, чи є той, хто говорить, або адресат, прибічником, чи противником партії, яка на даний момент при владі, чи є він

співвітчизником, чи іноземцем, який соціальний статус він займає, який він має освітній рівень.

Враховуючи ці фактори, найсуперечливішим з точки зору комунікативного навантаження є політичний термін «глобалізація» (globalisation). Семантика цього терміну характеризується суб'єктивністю сприйняття в залежності від різних чинників, про які ми говорили раніше. Розмаїття трактовок зазначеного терміну, навіть полярність поглядів щодо його суттєвих семантичних характеристик знаходить особливе віддзеркалення в публіцистиці. З огляду на політичні, соціальні, економічні, територіальні, релігійні, освітні та інші семантично релевантні чинники спектр поглядів щодо семантичного наповнення поняття “глобалізація” дуже широкий – від повного заперечення до його абсолютизації як панацеї від усіх негараздів. Але розмитість його значення ні у кого не викликає сумнівів.

ЛІТЕРАТУРА

Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі : монографія. Харків : Лисенко І. Б., 2013.

Бондарчук Н. І. Засади трансформації системи публіцистичних жанрів. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014.

Брухаль Я. Б. Комунікативний підхід до вивчення публіцистичного дискурсу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки*. 2014. Кн. 2.

Семенюк І. С. Функціональні особливості сучасної газетної публіцистики. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 235.

Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002.

Сулина О. В. Политический медиадискурс как элемент дискурсивного пространства. *Вестник ВГУ. Сер. : Филология. Журналистика*. 2014. № 1.

Шевченко О. І. Телеологічна зумовленість актуалізації семантичного потенціалу тексту (на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу). *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2011.

Duran J. M. The Analysis of Political Discourse Applied to Bush's and Kerry's Speeches. *Systemic Functional Linguistics in Use. Odense Working Papers in Language and Communication*. 2008.

Fairclough N. Political Discourse in the Media: An Analytical Framework. *Approaches to Media Discourse*. Oxford : Blackwell, 1998.

Fetzer A., Weizman E., Berlin L. N. The Dynamics of Political Discourse: Forms and functions of follow-ups. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2015.

Jones J., Wareing S. Language and Politics. *Language, Society and Power*. London, 1999.

Patrone T., Formosa P., Goldman A. Politics and Teleology in Kant. Cardiff : University of Wales Press, 2014.

